

УДК 346.545/.546(4-672EU) ; 339.137.2(4-672EU)

Јована ЂУРИЧИЋ, мастер
студент докторских студија
сарадник у настави, Висока пословна школа струковних студија,
Нови Сад

РАЗВОЈ ПОЈМА КОЛЕКТИВНЕ ДОМИНАЦИЈЕ ТУМАЧЕЊЕМ ЧЛАНА 82 УЕЗ У ПРАКСИ СУДА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Резиме

У праву Европске уније, али и у већини националних правних система, забрањено је да привредни субјекти користе свој доминантни положај на ширењу других субјеката. Доминантни положај на тржишту може да има једно предузеће, али није реткост да два или више независних предузећа међу којима постоје одређене економске везе, уживају заједно доминантан положај. Таква ситуација се назива колективна, заједничка или олигополистичка доминација. Појам колективне (олигополистичке) доминације значајно је дефинисати ако се има у виду да су олигополистичке тржишне структуре преовлађујућа појава у савременим тржишним привредама. Развој овог појма кроз праксу Суда Европске уније траје његово четвори деценије и можемо рећи да још увек није окончан. У овом раду извршена је анализа праксе Суда Европске уније ради одређивања фактора, који су кроз еволуцију развоја овог појма по схватању Суда били потребни да би се у конкретном случају могло закључити да на тржишту постоји колективна доминација.

Кључне речи: конкуренција, доминантни положај, колективна доминација, олигопол.

I Увод

Дефинисање појма колективне доминације задатак је дела права конкуренције који се назива антимонополско право. Основна начела права конкуренције Европске уније садржана су у Римском уговору,¹ а детаљно су разрађена допунским прописима и богатом праксом Суда Европске уније. Ступањем на снагу Лисабонског уговора,² измењен је Римски уговор, али измене у области права конкуренције нису биле суштинског карактера. Материјалноправне одредбе које су раније биле нумерисане члановима 81-89, добиле су нову нумерацију те их данас препознајемо у Уговору о функционисању Европске уније (УФЕУ) под члановима 101-109. За овај рад посебан значај има бивши члан 82 Римског уговора, тј. члан 102 Уговора о функционисању Европске уније, који забрањује предузећима да користе свој доминантни положај на тржишту на штету других субјеката.³ Дакле, члан 82 не забрањује неком предузећу да има доминантан положај на тржишту, јер се у тај положај може доћи легитимним средствима конкуренције – нпр. производњом или продајом бољег производа – већ ствара услове за санкционисање оних предузећа која тај свој доминантни положај на тржишту злоупотребљавају. Злоупотребом доминантног положаја нарушава се конкуренција на тржишту. Надлежни органи Европске уније примењују одредбу овог члана када сматрају да је на тржишту Европске уније нарушена конкуренција злоупотребом доминантног положаја.

Улогу „пса чувара“ правног поретка Европске уније у области права конкуренције има Европска комисија (Комисија). Све одлуке Комисије могу се преиспитивати пред Судом Европске уније (у даљем тексту Судом ЕУ) по тужбама за поништај, што је предвиђено у члану 263 УФЕУ (бивши члан 230 УЕЗ). Ако Суд нађе да је тужба основана, прогласиће акт Комисије ништавим. Суд заправо одлучује о законитости акта Комисије и својом одлуком не може заменити спорни акт Комисије, већ једино може наложити Комисији да предузме потребне

- 1 Пун назив Римског уговора је Уговор о оснивању Европске економске заједнице, који је након доношења Уговора из Мастрихта 1992. године преименован у Уговор о оснивању Европске заједнице (УЕЗ).
- 2 Лисабонски уговор потписали су шефови држава и влада 13. децембра 2007. године, а ступио је на снагу 1. децембра 2009. године. Њиме су измењена два основна уговора – Уговор о Европској унији (УЕУ) и Уговор о оснивању Европске заједнице (УЕЗ). Након Лисабонског уговора Уговор о Европској унији задржао је исто име, а Уговор о оснивању Европске заједнице добио је нови назив – Уговор о функционисању Европске уније.
- 3 Члан 82 у првом ставу гласи: „Није у складу са заједничким тржиштем и забрањена је свака злоупотреба у коришћењу доминантног положаја на заједничком тржишту, или на његовом битном делу, од стране једног или више предузећа, уколико би то могло штетно утицати на трговину између држава чланица...“

мере да спроведе одлуку Суда.⁴ Изузетак од овог правила представљају одлуке којима Комисија изриче новчане казне предузећима. Уредбом 1/2003 предвиђено је да предузећа имају право да пред Судом ЕУ траже ревизију овакве одлуке. Надлежност Суда у овој врсти поступка је неограничена. Суд је овлашћен не само да поништи одлуку која је незаконита, него и да преиспита њену целисходност и да измени висину казне.⁵

Комисија и Суд ЕУ имали су кључну улогу у креирању појма колективне доминације јер прописи Европске уније не постављају јасна правила у одређивању обима овог појма. Пре излагања о колективној (олигополистичкој) доминацији на тржишту, нужно је одредити шта је то доминантни положај.

II Појам доминантног положаја

Доминантан положај на тржишту има оно предузеће које располаже довољном тржишном моћи да је у стању да спречава или ограничава конкуренцију.⁶ Велику тржишну моћ због недостатка конкуренције увек има монополиста, што указује на то да је монополски положај на тржишту увек доминантан. Да бисмо утврдили да ли предузеће има доминантни положај, неопходно је одредити два елемента: релевантно тржиште и удео предузећа у том тржишту.⁷ Ако је удео предузећа у релевантном тржишту екстремно висок, најчешће неће бити потребна било каква додатна анализа да бисмо закључили да оно има доминантан положај. У пракси се изузетно великим уделом сматра удео у тржишту одређеног производа од 70% и више.⁸ Као доња граница тржишног удела за утврђивање доминантног положаја помиње се удео од 25%. Комисија

4 Више о томе видети код: Радован Вукадиновић, *Право Европске уније*, Крагујевац, 2006, стр. 482.

5 Више о томе видети код: Маја Станивуковић, *Појединац њред Судом европских заједница*, Београд, 2009, стр. 126–128.

6 Синиша Варга, *Конкуренцијско њраво Европске уније*, Нови Сад, 2006, стр. 36.

7 Тржишни удео је значајан фактор за дефинисање тржишне снаге, односно тржишне моћи (*market power*). Тржишна моћ је ступањ контроле који на неком тржишту има једно или више предузећа. То је способност предузећа или групе предузећа да повећавају цене, уз ограничење производње, и способност да их одржавају одређени временски период изнад нивоа, што доводи до тога да преовладавају услови који нису конкурентски и долази до повећања профита. Више о томе у: Paul Craig, Grainne de Burca, *EU Law: text, cases and materials*, Oxford, 2007, стр. 1012–1019.

8 У случају АКЗО (Предмет С–62/86 *AKZO Chemie BV v. Commission* [1991]) утврђено је да тржишни удео већи од 50% представља доказ о постојању доминантног положаја.

је први пут установила у предмету Континентал Кен⁹ да се предузећа налазе у доминантном положају „када имају моћ да се понашају независно, што их ставља у положај да делују без узимања у обзир њихових конкурената, купаца и снабдевача. То је положај у којем, због њиховог тржишног удела или тржишног удела комбинованог са доступношћу техничког знања, сировина или капитала, имају моћ да одреде цене или да контролишу производњу или дистрибуцију у значајном делу производње која је у питању.“¹⁰

Доминантан положај, дакле, може да има једно предузеће на тржишту,¹¹ али све чешће се јавља у пракси да два или више независних предузећа међу којима постоје одређене економске везе, уживају заједно доминантан положај. У том случају кажемо да на тржишту постоји колективна, заједничка или олигополистичка доминација (*collective or joint or oligopolistic dominance*).

Тржиште је олигополистичко када неколико предузећа има доминантан положај на тржишту. Тих неколико предузећа учествују у целокупној понуди те се олигопол најчешће дефинише као облик несавршене конкуренције у ком неколико великих продаваца заједнички доминира на тржишту, а маргинална група мањих продаваца се прилагођава њиховом понашању. Ти велики продавци називају се олигополистима, а положај који имају на тржишту колективна (олигополистичка) доминација.

III Примена правних норми на колективну доминацију

1. Почетак примене члана 82 на колективну доминацију

У првим фазама развоја права конкуренције у Европској унији, поставило се питање да ли члан 82 УЕЗ може да се примени на више од једног предузећа који злоупотребљавају колективно доминантан положај. Члан 82 говори да је забрањена злоупотреба у коришћењу доминантног положаја, од стране „једног или више предузећа“ (*one or more undertakings*), али спекулисало се о конкретној примени тог члана на више независних предузећа. Прва размишљања су била да се под појмом „једно или више предузећа“ схватају правна лица која су била

9 Одлука Комисије број 72/21/ЕЕЦ, донета 9. децембра 1971. године. Видети предмет 6/72 *Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc. v. Commission* [1973].

10 Преузето од: Петар Ђундић у: Родољуб Етински и други, *Основи права Европске уније*, Нови Сад, 2009, стр. 349.

11 Јединственим предузећем сматра се и друштво мајке и кћери, без обзира на њихову правну самосталност.

унутар исте корпорације или су представљала део једног привредног друштва. Касније је установљено да се члан 82 може применити када колективно доминантни положај има једно или више економски независних предузећа (*economically independent undertakings*).¹² Дакле, члан 82 може да се примени ради контролисања понашања монополиста, а такође и на злоупотребе од стране дуополиста и олигополиста који колективно „држе“ доминантан положај на тржишту.¹³ Први пример у ком је дошло до примене члана 82 на колективну доминацију, био је Случај произвођача шећера (*European Sugar Industry*), о ком је Комисија одлучивала 1973. године.¹⁴ Комисија је утврдила да је белгијски произвођач шећера (*Raffinerie Tirlemontoise*), независно од осталих произвођача шећера, злоупотребио свој доминантан положај на белгијско-луксембуршком тржишту, да је немачки произвођач шећера (*Südzucker Verkaufs-GmbH*) злоупотребио свој доминантни положај на тржишту северног дела Немачке, а да су холандски произвођачи шећера (*Suiker Unie* и *Centrale Suiker Maatschappij*) злоупотребили колективни доминантни положај на холандском тржишту. У делу одлуке који се односи на холандске произвођаче шећера, члан 82 је први пут примењен на више од једног предузећа.

Холандски произвођачи шећера заједно су имали тржишни удео на холандском тржишту од око 85%, а имали су и велики удео на тржишту Заједнице, односно Уније. Ова два предузећа блиско су сарађивала у скоро свим својим делатностима. У односу према осталим предузећима и дилерима, деловали су на јединствен начин и увек се се појављивали као једно друштво. Производили су шећер за целу Холандију и имали су способност да се понашају независно у односу на конкуренте, односно без узимања у обзир понашања својих конкурената.

Одлука Комисије нашла се на испитивању пред Судом ЕУ по тужби за поништај, коју је поднео један од холандских произвођача шећера

12 Међутим, поставља се питање да ли се атрибут „независни“ односи на независност према осталим конкурентима или независност једног привредног субјекта од другог у њиховом заједничком деловању. У првом случају би и међусобно зависни привредни субјекти могли испунити услов независности према осталим учесницима на тржишту, док би у својим међусобним односима зависили један од другог. У другом случају, у свом заједничком деловању привредни субјекти би морали бити независни једни од других, а тиме и независни од својих конкурената. Преузето од: Сања Шкорић, „Колективна доминација на тржишту“, *Право – теорија и пракса*, бр. 11–12/2009, стр. 105. Значајно је разрешити ову дилему због потребе за дефинисањем положаја повезаних учесника на тржишту. Они се сматрају једним учесником на тржишту, али није сасвим јасно да ли они могу имати колективни доминантни положај или само индивидуални доминантни положај на тржишту.

13 Више о томе видети у: Alison Jones, Brenda Sufrin, *EC Competition Law: text, cases and materials*, Oxford, 2004, стр. 827.

14 Одлука Комисије број 73/109/ЕЕС, донета 2. јануара 1973. године.

(*Suiker Unie*). Суд се није изјаснио о постојању колективне доминације, коју је Комисија утврдила, зато што је сматрао да није било злоупотребе тог положаја од стране ових предузећа ни у ком случају. Изгледало је као да Суд жели да онемогући контролisanje олигопола на основу члана 82 јер у овој одлуци није прихватио могућност примене овог члана на више од једног предузећа.¹⁵

2. Примена члана 82 на предузећа која чине део једног привредног друштва

Суд је први пут применио члан 82 на више предузећа у Случају Бодсон (*The Bodson case*),¹⁶ али су та предузећа била део једног привредног друштва. Суд је у овом случају усвојио тзв. природни (ужи) поглед на члан 82, по ком се овај члан може применити на више предузећа у оквиру исте корпорације или привредне јединице (*economic unit*), за разлику од ширег погледа на члан 82, који омогућава примену овог члана и на два или више независних предузећа, што би за резултат имало да антиконкурентско олигополистичко понашање може да се контролише на основу овог члана.¹⁷

3. Примена члана 82 на два или више независних предузећа

Комисија је 1988. године, након одлуке Суда да примени члан 82 на више предузећа у предмету Бодсон, била вероватно охрабрена да исто учини у својој одлуци у предмету Италијанског стакла (*Flat Glass*).¹⁸ Испитујући постојање колективног доминантног положаја, Комисија је утврдила да су произвођачи међусобно били повезани структурним везама (*structural links*) на плану производње. Размењивали су велике количине стакла на основу уговора, што им је омогућило да у понуди имају пуну палету производа, чак и оних које сами не производе. Два предузећа контролисала су више од 80% тржишта аутомобилског стакла у Италији, а сва три предузећа контролисала су заједно око 95% тог тржишта, док су на тржишту неаутомобилског стакла имала 79% заједнички тржишни удео. Корисници, ради одржавања редовних испорука, нису могли да се одрекну произвођача чије је седиште у

15 Више о томе видети у: Sigrid Stroux, *US and EC Oligopoly Control*, The Hague, 2004, стр. 90.

16 Предмет 30/87, *Corinne Bodson v. Pompes Funebres des Régions Libérées* [1988].

17 Ова подела на шире и уже схватање члана 82 преузета је од професора Виша (*Whish*), коју је представио у: Richard Whish, *Competition Law*, Oxford, 2003, стр. 520, а у овом раду наведена према: S. Stroux, *нав. дело*, стр. 91.

18 Одлука Комисије број 89/93/ЕЕС, донета 7. децембра 1988. године.

Италији. Комисија је закључила да су три поменута произвођача учествовала у чврстом олигополу, при чему су уживали такав степен независности од притиска конкуренције, да нису морали да воде рачуна о понашању других учесника на тржишту. Та предузећа представљала су себе на тржишту као јединственог субјекта (*single entity*), а не као три појединачна предузећа.

Комисији се чинило да постоји довољно аргумената да закључи да описано деловање предузећа представља злоупотребу колективног доминантног положаја, зато што с једне стране, ова предузећа деловањем „ограничавају муштеријама могућност да бирају изворе набавке и ограничавају другим произвођачима равнoг стакла из Заједнице пласман на тржиште“, и с друге стране, њихово деловање је „у супротности са прокламованим циљем из члана 3 тачка ф Уговора, о систему нарушене конкуренције у оквиру заједничког тржишта“. Стога је у 81. пасусу одлуке утврдила да су произвођачи равнoг стакла прекршили одредбу члана 82 УЕЗ злоупотребљавајући свој колективни доминантни положај „деловањем којим су лишили муштерије могућности да принуде добављаче да се такмиче у ценама и условима продаје и којим су ограничили пласмане одређивањем квота за аутомобилско стакло“.

Сва три произвођача поднели су тужбу за поништај одлуке Комисије новооснованом Првостепеном суду (*Court of First Instance*), који је почео са радом 1989. године.¹⁹ У поступку пред Судом учествовало је као умешач на страни произвођача Уједињено Краљевство, које је сматрало да није дошло до кршења члана 82 УЕЗ, како је то Комисија у својој одлуци установила. Уједињено Краљевство негирало је могућност да два или више економски независних предузећа могу да имају колективни доминантни положај на тржишту. Самим тим сматрало је да у овом случају није могло доћи до кршења члана 82 од стране произвођача равнoг стакла јер „два или више предузећа могу заједнички да имају доминантан положај на основу члана 82 само у изузетним околностима, наиме, само онда када конкретна предузећа треба сматрати једном привредном целином у којој појединачна предузећа не уживају истинску аутономију приликом одлучивања о свом деловању на тржишту и

19 Потписивањем Уговора из Лисабона заокружени су вишегодишњи преговори око институционалне реформе Европске уније. Европска унија добија нов институционални оквир, а целокупни правосудни систем Европске уније од сада носи назив Суд Европске уније, а чине га три суда: Суд (Суд правде) – некадашњи Суд Европских заједница (представља највишу инстанцу унутар Суда Европске уније); Суд опште надлежности – некадашњи Првостепени суд и Суд за службенике. Вид. више о томе у: „Промене које уводи Лисабонски уговор у области правосудног система уније“, Саопштење за новинаре Суда ЕЗ бр. 104/09 од 30. новембра 2009. године, доступно на адреси: http://www.pf.uns.ac.rs/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=82&Itemid=78.

у којој се не могу сматрати међусобно економски независним“. Тужиоци су негирали да су се представљали на тржишту „као једно правно лице, а не као појединци“. Међутим, нису оспоравали да је на тржишту равнoг стакла постојала значајна међузависност у области цена и услова продаје, што су правдали олигополистичком структуром тог тржишта.

Суд је у пресуди у овом случају оспорио аргумент који је истакло Уједињено Краљевство у вези са немогућношћу да два или више економски независних предузећа имају колективни доминантни положај на тржишту и први пут експлицитно прихватио да члан 82 може да се примени на два или више независних предузећа. „У начелу ништа не искључује могућност да два или више привредних правних лица (*two or more independent economic entities*) буду уједињени на одређеном тржишту таквим економским везама, које им омогућавају да заједно имају доминантан положај у односу на остале учеснике на истом тржишту.“²⁰ Као пример поменутих економских или привредних веза, Суд помиње у пресуди случај када на пример „два или више независних предузећа, споразумима или лиценцама, стекну технолошко вођство које им даје могућност да се у значајној мери понашају независно од својих конкурената, својих муштерија (*customers*) и коначно од својих потрошача“.²¹ Међутим, Суд није разјаснио у пресуди на шта се тачно мисли када каже да би требало предузећа да буду уједињена економским везама да би заједно имала доминантан положај у односу на остале учеснике на тржишту; да ли се мисли само на ситуацију у којој постоји споразум између предузећа или и на ситуацију у којој међу странама постоји економска међузависност, што је случај на олигополистичком тржишту.

На тржиштима на којима постоји олигопол може се уочити извесни паралелизам у понашању. Наиме, тих неколико предузећа, која доминирају на тржишту, међусобно се добро познају и свесни су да у погледу обима производње и доношењу одлука о висини цена имају утицај једни на друге. Зато се каже да између тих неколико продаваца постоји међузависност у доношењу стратешких одлука. Међузависност је природна последица олигополистичке структуре тржишта и има привидни легитимитет. Присутна је, дакле, код предузећа која имају колективну доминацију на тржишту, али дуго је постојала дилема да ли се међузависност може узети као довољан критеријум при доношењу закључка да на тржишту постоји колективна доминација. У низу касније решаваних случајева Суд је покушао да формира одређен став о овом питању.

20 Спојени предмети T-68/89, T-77/89 и T-78/89, *Società Italiana Vetro SpA and Others v. Commission*, пасус 358. Превод на српски *Paragraf.lex*.

21 Суд се заправо позива на део пресуде из предмета 85/76, *Hoffmann-La Roche v. Commission*.

IV Колективна доминација предузећа у саставу поморских конференција

Постоји неколико случајева у пракси Суда ЕУ у којима се у улози субјеката оптужених да су имали колективни доминантни положај, јављају поморска предузећа. У овим случајевима јавља се нови критеријум, тј. нова економска веза (*economic link*) при чијем постојању се може доћи до закључка да у конкретном случају на тржишту постоји колективна доминација. Та веза представља споразум, који је помињан и у ранијој пракси, али у овим случајевима има потпуно нову димензију.

Убрзо након доношења пресуде у Случају италијанског стакла, Комисија је донела одлуку у предмету Француско-западно афрички комитет бродовласника (*The French-West African Shipowners' Committee case*).²² У одлуци донетој у овом случају, Комисија је установила кршење члана 82 УЕЗ и изрекла је високе казне бродовласницима који су учествовали у систему расподеле бродског терета (*cargo-sharing system*) на рутама између Француске и једанаест афричких држава. Случај је дошао пред Комисију због чињенице да су комитети бродовласника успостављали координацију у трговини поморским путем између Француске и једанаест западних и централних афричких држава. Иако су бродовласници на основу статута представљали засебна предузећа, они су били међусобно повезани на различитим нивоима на основу чланства у комитетима бродовласника. Комисија је утврдила да се дејство споразума којим је група бродовласника основала комитете који су покривали целокупно тржиште расподеле бродског терета између Француске и афричких држава, огледало у стварању колективног доминантног положаја. Њихово деловање било је усмерено ка елиминисању стварне конкуренције тако што су ограничавали могућност да предузећа која нису била чланице комитета врше снабдевања поморским путем, што је представљало злоупотребу доминантног положаја. Бродовласници су поред чланства у комитетима, били и чланови двеју поморских конференција (*shipping conferences*). То што су били организовани у оквиру ових кооперативних тела, стварало је међу њима суштинске везе, а последица тога је била да су усвојили исто понашање на тржишту.²³ Позивајући се на правило да везе потребне да би се утврдило постојање

22 Одлука Комисије број 92/262/ЕЕС [1992]. Резиме одлуке преузет од: S. Stroux, *нав. дело*, стр. 98.

23 Суд је у предмету C-393/92, *Municipality of Almelo and others v. NV Energiebedrijf IJsselmij*, у пасусу 42, први пут установио овај критеријум за утврђивање постојања колективне доминације, дефинишући га на следећи начин: „да би постојала колективна доминација, предузећа која се налазе у оквиру исте групе морају бити повезана на такав начин да су усвојила исто понашање на тржишту.“

колективне доминације, морају да имају за своје дејство усвајање истог понашања на тржишту, Комисија је закључила да су бродовласници имали колективни доминантни положај. Тај колективни доминантни положај злоупотребили су спречавајући предузећа која нису била чланице конференција да делују на тржишту и тако прекршили члан 82.

Пракса Суда ЕУ бележи још неколико случајева о поморским компанијама, који су имали значај у развоју појма колективне доминације. Случај Белгијске поморске компаније (*The Compagnie Maritime Belge case*) је један од њих. У овом запаженом случају, у коме се поново поставило питање да ли је дошло до кршења члана 82 УЕЗ од стране поморских предузећа, одлучивала је прво Комисија, потом Суд прве инстанце и на крају Суд правде, који је ову дуго чекану одлуку донео седам година након што је то учинила Комисија. Комисија је утврдила да су чланице линијске поморске конференције Цевал (*Cewal*) биле колективно доминантне у поморском превозу између лука Северне Европе и Заира, као и лука Северне Европе и САД/Канаде.²⁴ На овом тржишту постојале су три поморске конференције (*Cewal*²⁵, *Cowac*²⁶ и *Ukwal*²⁷), које су по мишљењу Комисије, склопиле антиконкурентске споразуме. Чланице Цевала биле су и међусобно повезане споразумом. Овај споразум стварао је блиске економске везе између чланица Цевала и због тога је за Комисију био кључан код утврђивања постојања колективног доминантног положаја. Након анализе Комисија је закључила да је дошло до злоупотребе заједничког доминантног положаја (*joint dominant position*) и самим тим до кршења члана 82. Пет поморских предузећа,²⁸ све чланице Цевала, поднела су тужбу за поништај одлуке Комисије Првостепеном суду. Суд је сматрао да тужиоци не дају довољно разумна објашњења за своје тврдње. Подсетио је да су се поморска предузећа удружила у једног заједничког субјекта – поморску конференцију Цевал те да су и представљали себе на тржишту као јединственог субјекта. На основу споразума који је сачинила Цевал конференција, а коме су све чланице конференције приступиле, примењивали су јединствене стопе бродарине и заједничке услове у погледу превоза робе, што указује на то да су усвојили јединствено понашање на тржишту. Суд је заправо потврдио став Комисије да је споразум између чланица Цевала

24 Одлука Комисије број 93/82/ЕЕЦ [1993].

25 Скраћеница за *Associated Central West African Lines*.

26 Скраћеница за *Continent West African Conference*.

27 *Shipping conference serving The UK/Ireland – West Africa route*.

28 *Compagnie maritime belge transports SA (CMBT)* и *Compagnie maritime belge SA (CMB)*, а затим и *Dafra-Lines A/S*, *Deutsche Afrika-Linien GmbH & Co. (DAL)* и *Nedlloyd Lijnen BV*.

представљао економску везу на основу које се може утврдити колективни доминантни положај у овом случају и да су деловањем на основу тог споразума чланице Цевала злоупотребиле колективни доминантни положај. Незадовољни одбијањем тужбе за поништајем одлуке Комисије, три поморска предузећа²⁹ поднела су жалбу Суду правде као последњој инстанци. Да би могао пресудити да ли постоји колективни доминантни положај на тржишту, Суд је настојао претходно да утврди да ли постоје економске везе које сведоче у конкретном случају да је реч о колективној доминацији, односно, да ли постоје економске везе између поменутих предузећа које им омогућавају да заједнички делују независно од својих конкурената, корисника и потрошача. У доношењу одлуке о постојању економских веза Суду је помогао општи правобранилац Фенли (*Fennelly*), који је у свом мишљењу поводом овог случаја навео да је Првостепени суд правилно закључио да „предузећа морају бити повезана на такав начин да су усвојила исто понашање на тржишту“, али исто тако је приметио да само усаглашено понашање не може бити довољно да би се утврдило постојање колективне доминације, већ је потребно да се испуне и други услови.³⁰ Суд је закључио да „колективни доминантни положај може произлазити из саме природе и циља споразума, из начина на који је примењен и из веза или фактора који имају за резултат већу повезаност између предузећа“. Али „постојање споразума (уговора) или других правних веза није неопходно за утврђивање постојања колективног доминантног положаја; такав закључак може се заснивати и на другим повезујућим факторима и зависио би од економске процене и посебно од процене структуре тржишта у питању“. Дакле, Суд долази до закључка да економске везе између предузећа морају да постоје да би се могло констатовати да та предузећа имају колективни доминантни положај, а те везе могу, мада не морају, представљати споразум, одлука или усаглашена пракса између ових предузећа.³¹ На основу овог става

29 *Compagnie maritime belge transports SA (CMBT), Compagnie maritime belge SA (CMB) и Dafra-Lines A/S.*

30 Мишљење опшег правобраниоца Фенлија (*Opinion of the Advocate General Fennelly*) од 29. октобра 1998. године.

31 У праву Европске уније постоји правило о забрани одређене категорије споразума, одлука и усаглашене праксе. То правило садржано је у члану 81 УЕЗ (члан 101 УФЕУ) и припада делу права конкуренције који називамо картелно право. Суд се у неколико случајева бавио питањем да ли дејства споразума и усаглашене праксе из члана 81 УЕЗ могу конституисати злоупотребу из члана 82 УЕЗ, односно да ли оба ова члана могу истовремено бити примењена на исте чињенице. Садржина ова два члана има доста сличности и подударности, с обзиром на то да су оба члана прописана с циљем заштите конкуренције, односно спречавања њеног нарушавања. Због тога се многи појмови из ових чланова, као што су предузеће, утицај на трговину међу државама чланицама, и други, тумаче јединствено. До кумулативне примене

Суда није било јасно да ли олигополистичка међузависност може бити довољна за утврђивање постојања колективног доминантног положаја јер је Суд за утврђивање таквог положаја тражио постојање економских веза, што је личило на то да захтева нешто више од просте олигополистичке међузависности.

Даље у пресуди Суд подсећа да „израз ‘једно или више предузећа’ из члана 82 Уговора подразумева да доминантни положај могу да имају два или више привредних друштава (*economic entities*),³² која су правно независна једна од других, под условом да са економске тачке гледишта она представљају себе као колективног субјекта или делују заједно на поједином тржишту као колективни субјект (*collective entity*)“.³³ Поменута линијска конференција може имати карактеристике колективног субјекта, који представља себе таквим на тржишту у односу са корисницима и конкурентима. Али то опет, сматра Суд, никако не говори о томе да линијска конференција има доминантан положај на поједином тржишту или да злоупотребљава тај положај, већ се то мора посебно утврдити.

О колективној доминацији предузећа у саставу поморских конференција расправљало се и у Случају Споразум трансатлантске конференције – ТАЦА (*The TACA case*).³⁴ Комисија је и у одлуци донетој у овом случају³⁵ истакла да учешће предузећа у споразумима линијске конференције ТАЦА представља везу између чланица, чије дејство се огледа у стварању колективног доминантног положаја предузећа. Тај положај чланице ТАЦЕ су по мишљењу Комисије злоупотребиле у периоду између 1994. и 1996. године, примењујући споразум којим се, као прво, ограничава доступност и садржина уговорних услуга и, као друго, мењају конкурентске структуре на тржишту на начин којим се

оба члана долази у случајевима колективних тржишних понашања на олигополистичким тржиштима под условом да постоје захтеви за примену оба члана, односно да је дошло до кршења оба члана истовремено. На примеру Белгијске поморске компаније можемо уочити кумулативну примену ова два члана.

32 Превод термина *economic entity* преузет из: „Глосар термина који се користе у политици конкуренције Европске уније – Антимонополско право и контрола концентрација“, стр. 15 (део у ком је дефинисан доминантан положај), превод проф. др Маје Станивуковић; где се сентенца „*two or more independent economic entities*“ преводи као „два или више независних привредних друштава“.

33 Овим ставом Суда чини нам се да је разјашњена дилема коју смо навели у одељку III, тачка 1 овог рада, о томе да ли се појам „независни“ односи на независност према осталим конкурентима или независност једног привредног субјекта од другог у њиховом заједничком деловању.

34 Спојени предмети T-191/98 и T-212/98 до T-214/98, *Atlantic Container Line and Others v Commission* [2003].

35 Одлука Комисије број 1999/243/EC.

учвршћује доминантан положај ТАЦЕ.³⁶ Чланови линијске конференције ТАЦЕ одбијали су да понуде појединачне уговоре корисницима, а услуге транспорта биле су нуђене само према условима који су били заједнички установљени од стране чланица конференције. Комисија им је изрекла високе казне за кршење члана 82 УЕЗ. Дванаест поморских предузећа, чланице ТАЦЕ, поднела су тужбу за поништај одлуке Комисије Првостепеном суду. Један од елемената на који су се поморска предузећа позивала у тужби био је став Комисије у вези са постојањем економских веза између чланица ТАЦЕ. Тужиоци су став да су ове везе биле довољно јаке и да су говориле о постојању колективне доминације, сматрали погрешним. Они су такође истакли да је Комисија пропустила да утврди најважнију чињеницу, а то је да ли су тужиоци усвојили „исто понашање на тржишту“, сматрајући да је то битно утврдити јер је Суд у ранијим пресудама усвајање истог понашања на тржишту узимао као доказ о постојању колективне доминације. Тужиоци су се позивали на свој тржишни удео и обрт на тржишту, који су имали у 1996. години и поредили га са обртом у тој години који су имале остале чланице ТАЦЕ, што је, по њиховом мишљењу показивало да нису деловали на релевантном тржишту као јединствени економски субјект. Међутим, Суд је у пресуди закључио да „с обзиром на њену природу и циљеве, линијска конференција... може бити описана као колективни субјект (*collective entity*), који тако представља себе на тржишту у односу према корисницима и конкурентима“.³⁷ Затим је подсетио да постојање колективног доминантног положаја претпоставља постојање економских веза између два или више предузећа, која су по дефиницији независна, и стога способна да конкуришу једна другима, а не постојање институционалних веза (*institutional links*) између поменутих предузећа, као што су нпр. везе које постоје између друштва мајке и друштва ћерке. Нагласио је да је приликом утврђивања постојања колективног доминантног положаја довољно уочити отклањање стварне конкуренције на тржишту и да није нужно да се елиминише целокупна конкуренција између поменутих предузећа.³⁸ Овим исказима Суд је скренуо пажњу на пропусте у раду Комисије те је у већем делу уважио аргументе тужилаца и поништио одлуку Комисије. Није се сложио с Комисијом да су поморска предузећа, чланице линијске конференције ТАЦЕ, злоупотребила свој колективни доминантни положај.

36 *Ibidem*, пасус 550.

37 Спојени предмети Т-191/98 и Т-212/98 до Т-214/98, *Atlantic Container Line and Others v Commission* [2003], пасус 601.

38 Комисија је у својој одлуци у пасусу 522 такође навела да колективна доминација може постојати чак и ако између страна у споразуму постоји одређени степен конкуренције (*possible degree of competition*).

V Вертикална колективна доминација и индивидуална злоупотреба колективног доминантног положаја

Случај ирског шећера (*The Irish Sugar case*) представља још један корак у развоју појма колективне доминације. У њему се наине први пут помиње да колективни доминантни положај могу имати и предузећа која се налазе у вертикалном односу, као и могућност индивидуалне злоупотребе тог положаја, о чему Суд ЕУ није имао прилике раније да се изјасни. Комисија је испитивала да ли је предузеће Ајриш шугар (*Irish Sugar*) заједно са једним својим дистрибутером (*Sugar Distributors Ltd., SDL*) прекршило члан 82 УЕЗ тако што су злоупотребили вертикални доминантни положај који су имали на тржишту. Утврдила је да је Ајриш шугар (*Irish Sugar*) имао колективну доминацију на релевантном тржишту заједно са предузећем СДЛ (*SDL*) од 1985. године па све док није стекао власништво над свим преосталим деловима тог предузећа 1990. године.³⁹ У објашњењу свог закључка, Комисија између осталог помиње да су између ових предузећа постојале директне економске везе: СДЛ је куповао шећер искључиво од Ајриш шугара, а Ајриш шугар је плаћао у целости рекламу и рабате које је СДЛ обрачунавао индивидуалним потрошачима. Из ових економских веза види се јасан паралелизам у интересима Ајриш шугара и СДЛ-а. Даље у одлуци наводи аргументе који говоре у прилог тврдњи да је дошло до злоупотребе тог положаја. Наиме, да би сачувао тржиште само за себе, Ајриш шугар је по мишљењу Комисије прибегавао различитим злоупотребама у понашању и то у периоду од 1985. године па надаље. На пример, спречио је свог конкурента АСИ (*ASI*) да добије француски шећер који је поморским путем послат у Ирску путем државне поморско линијске компаније (*B&I*). Некада је недозвољено понашање постојало у заједничким делатностима Ајриш шугара и СДЛ, али и у овом случају циљ је био исти – заштита тржишта на ком је пословао Ајриш шугар. Ајриш шугар и СДЛ су заједнички одредили рабате за увоз и извоз. Примењивали су политику селективних или дискриминаторских цена на тржишту на ком је пословао Ајриш шугар, у циљу ограничења увоза шећера из Северне Ирске у периоду од 1985. до 1988. године. Дискриминација је постојала и код одређивања извозних рабата јер су примењивани различити услови на трансакције исте врсте. СДЛ се споразумео са једним трговцем на мало и једним трговцем на велико да уместо нове врсте шећера коју је почело да производи предузеће АСИ, набаве ипак шећер који им је нудио СДЛ. Све је то Комисија окарактерисала као злоупотребу доминантног положаја, при

39 Одлука Комисије број 97/624/ЕС, донета 14. маја 1997. године.

чему је та злоупотреба делимично вршена заједнички, а делимично, као што је то био случај са спречавањем превоза од стране Ајриш шугара или разменом производа од стране СДЛ, вршена је само од стране једног субјекта. Произвођач шећера и његов дистрибутер, незадовољни одлуком Комисије, поднели су тужбу за поништај ове одлуке Првостепеном суду. У пресуди, Суд је потврдио одлуку Комисије у делу који говори о постојању вертикалног колективног доминантног положаја.⁴⁰ Ајриш шугар је покушао да се одбрани тиме да економске везе између њега и његовог дистрибутера нису имале дејство на деловање два предузећа као да су јединствени економски субјект, тако да став Комисије о њиховој заједничкој доминацији у малопродаји и на тржишту шећера у индустрији, не може бити прихваћен. Суд је одговорио да чак и ако се прихвати став да ова два предузећа нису представљала себе као колективног субјекта на тржишту, то их не спречава да буду заједнички доминантна на тржишту (*jointly dominant*). Осим тога што треба да постоје блиске везе између предузећа, те везе по мишљењу Суда морају бити такве да могу да доведу до усвајања јединственог понашања на тржишту, а овај услов је био испуњен.

Одлуком у овом случају Комисија је проширила појам колективне доминације на вертикалне односе и прихватила могућност да доминантан положај може бити злоупотребљен од стране једног предузећа, односно индивидуално (*individually*).⁴¹ Овај проширен појам колективне доминације прихватио је и Првостепени суд, док се Суд правде, одлучујући по жалби на одлуку Првостепеног суда, није изјашњавао о могућности индивидуалне злоупотребе колективног доминантног положаја.⁴²

Случај ирског шећера (*The Irish Sugar case*) садржи важно одређење, а то је да нису све наводне злоупотребе учињене од стране оба предузећа. По мишљењу Суда злоупотреба не мора нужно да буде дело свих предузећа у питању. Стога, предузећа која имају колективни доминантни положај могу да заједничким или појединачним понашањем врше злоупотребе тог положаја. Тиме су отворена врата новим могућностима у контролисању олигопола.⁴³ Од доношења ове пресуде Комисија и Суд добили су могућност да контролишу антиконкурентско понашање чак и ако се то понашање може утврдити само код једног олигополисте.

40 Предмет Т-228/97, *Irish Sugar plc. v. Commission* [1999].

41 Комисија је пронашла седам појединачних злоупотреба од стране Ајриш шугара на тржишту гранулисаног шећера намењеног за малопродају и за индустрију у Ирској.

42 Предмет С-497/99Р, *Irish Sugar v. Commission* [2001].

43 S. Stroux, *нав. дело*, стр. 107.

VI Закључак

У овом раду представљени су најважнији закључци Комисије и Суда ЕУ о колективној (олигополистичкој) доминацији с освртом на члан 82 УЕЗ. У Случају Бодсон, Суд је први пут решио дилему о могућности примене члана 82 на више од једног предузећа. Овај случај био је прва формална потврда да се члан 82 може применити на више од једног предузећа, мада су та предузећа тада морала да представљају део јединственог економског субјекта. Од Случаја италијанског стакла, појам колективне доминације односи се и на независна предузећа која су повезана економским везама. Овај случај је значајан и због тога што се у њему поставило питање да ли економске везе које сведоче о постојању колективне доминације могу имати неку другу форму осим споразума. У каснијој пракси Суд је помињао само споразум као економску везу потребну за утврђивање постојања колективног доминантног положаја, а о другим облицима није говорио. Ово питање је коначно решено тек у Случају Генкор⁴⁴ у ком је Суд установио да економске везе које постоје између предузећа и имају за последицу колективну доминацију, могу поред споразума и других формалних структурних веза, имати и облик олигополистичке међузависности, што је представљало значајну прекретницу у контролисању олигополистичког понашања.

У случајевима о поморским компанијама Суд је показао да споразуми који повезују ова поморска предузећа као чланице у поморским удружењима (конференцијама) могу бити довољна основа за стварање колективног доминантног положаја. За разлику од споразума који су у ранијој пракси били критеријум при утврђивању постојања колективне доминације, који су закључивани са циљем остваривања одређених користи формирањем овог положаја, споразумима поморских предузећа циљ је био други, али дејство споразума поморских предузећа било је исто дејству оних раније поменутих. Поступајући у складу са тим споразумима, поморска предузећа вршила су у већини случајева злоупотребу колективног доминантног положаја, а анализом праксе Суда ЕУ видели смо на које све начине су то чинили.

Случај ирског шећера донео је новину у развоју појма колективне доминације. Од овог случаја, јасно је да колективна доминација може бити утврђена и ако се предузећа налазе у вертикалном односу и што је још важније, колективна доминација може бити злоупотребљена од стране само једног предузећа, дакле индивидуално.

44 Предмет T-102/96, *Gencor Limited v. the Commission* [1999]. Овај случај је један од примера из праксе Суда ЕУ у ком је питање колективне доминације решено на основу Уредбе о спајањима (*European Council Merger Regulation*), а не на основу члана 82 УЕЗ.

Ставови Комисије и Суда о колективној доминацији, који су наведени у овом раду, не представљају заокружену целину у којој нема више простора за дефинисање нових појмова или измену раније дефинисаних. Развој појма колективне доминације још увек траје. Видели смо да је Суд више пута покушао да прошири значење појмова из члана 82 УЕЗ како би успео да подведе одређена понашања на тржишту под појам колективне доминације, али посезао је и за другачијим мерама. Једна од њих је контрола понашања на тржишту на основу Уредбе о спајањима, чиме се постиже превенција антиконкурентског олигополистичког понашања у случајевима концентрације предузећа на тржишту. Суду је остављен простор за тумачење зато што су у одредбама права Европске уније постављена само основна правила о појму колективне доминације. Постоји могућност да органи ЕУ правним нормама детаљније регулишу ово важно питање из међународне праксе. До тада шароликост ситуација које могу да се јаве у пракси тумачи Суд Европске уније.

Jovana ĐURIČIĆ, Master of Law

Doctoral Candidate

**Teaching Assistant, Higher School of Professional Business Studies,
Novi Sad**

DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF COLLECTIVE DOMINANCE THROUGH INTERPRETATION OF ARTICLE 82 EEC TREATY IN THE COURT OF THE EUROPEAN UNION PRACTICE

Summary

When it comes to the EU law, and in the majority of national law systems, economic entities are forbidden to abuse their dominant positions at the cost of other entities. It is possible that only one undertaking is in the dominant position, yet, it often happens that dominant position is taken up by two or more independent undertakings, economically related. The situation is called collective or joint or oligopolistic domination. It is very important to define the concept of the collective domination if one takes in consideration the fact that modern market economies are flooded with these oligopolistic structures. The development of this concept through the practice of the Court of the European Union has lasted four decades and it has not been ended yet. This paper deals

with the analysis of European Court of Justice practice in order to determine all the factors which have been needed, according to the comprehension of the Court, to be able to conclude that there has been a collective domination on the market in an actual case.

Key words: *competition, dominant position, collective dominance, oligopoly.*